
היהודי המאמין הקשיש

Author(s): דינה שליף

Source: *IJOT: The Israeli Journal of Occupational Therapy* / כתב עת ישראלי לריפוי גיליון
כרך, 2013, פברואר, כעיסוק, 22, חוברת, 1, Special Issue on Geriatrics / גיליון
העמותה הישראלית לריפוי בעיסוק (פברואר 2013), pp. H66-H70

Published by: Israeli Society of Occupational Therapy / העמותה הישראלית לריפוי בעיסוק

Stable URL: <https://www.jstor.org/stable/23470607>

JSTOR is a not-for-profit service that helps scholars, researchers, and students discover, use, and build upon a wide range of content in a trusted digital archive. We use information technology and tools to increase productivity and facilitate new forms of scholarship. For more information about JSTOR, please contact support@jstor.org.

Your use of the JSTOR archive indicates your acceptance of the Terms & Conditions of Use, available at <https://about.jstor.org/terms>

JSTOR

is collaborating with JSTOR to digitize, preserve and extend access to *IJOT: The Israeli Journal of Occupational Therapy* / כתב עת ישראלי לריפוי בעיסוק

מדור ממבט אישי

עורכת המדור: ד"ר נעמי הדס לידור

היהודי המאמין הקשיש

נכתב על ידי דינה שליף

נקודת המוצא של כל יהודי מאמין היא שהקדוש-ברוך-הוא, הוא המנהל את העולם, הוא יודע מה טוב בשביל כל אדם וכל מה שקורה לו בכל רגע נתון בא ממונו ובידיעתו. מתוך אמונה זו שואבים כוחות להתמודד עם מצבים כמו זיקנה, מחלה או נכות, בלי להתעלם מן הקשיים שמתלווים למצבים אלו. בעבודתנו עם קשישים מאמינים חשוב לנו להבין את הרקע, את האמונות, את הרגישויות ואת נקודת המוצא שלהם. אמחיש מעט את הנושא בסיפור אישי. בגיל 14 נפצעתי קשה בתאונת דרכים ושכבתי בטיפול נמרץ מונשמת, עם שברים בלסתות וראש צלול. עם השיפור במצבי ניסו להאכיל אותי אוכל טחון. באחד הימים האוכל היה סמיך מדי והאחות אמרה: "נוסיף חלב לדלל את האוכל", – האוכל היה בשרי, והרי ידוע שביהדות אסור לערבב חלב ובשר. נזעקתי, ניסיתי להתנגד ולהסביר את עצמי אך לא יכולתי לדבר. הרגשתי חסרת אונים אך לבסוף הצלחתי לכתוב מה מפריע לי והעניין סודר. אז מה הפריע לי כל כך בחדר טיפול נמרץ? שמערבבים בשר וחלב? הייתי במצב בין חיים למוות? אבל כן! זה מאוד הפריע לי. זה מוטבע בי מגיל אפס. והייתי רק בת 14. אז מה קורה לקשיש ש-80-90 שנה מקפיד על מצוות אלו, ופתאום נדרש לשנות ממנהגו? היהדות היא דרך חיים – ומיושמת בכל דקה ודקה. וכל אדם שמקיים מצוות יעשה הכול כדי לא להיכשל בהן. אביא כמה נקודות התייחסות משמעותיות לקשיש המאמין, וכיצד על ידי הבנת נקודת המוצא שלו נוכל בעבודתנו להימנע מטעויות, לעזור לו לשמור על קיום אמונתו ולשפר את איכות חייו.

קדושת החיים. לחיים ביהדות יש ערך עליון ומשמעות. אפילו לדקה אחת. ולכן, אף על פי שבשבת אסור לעשות פעולות שונות כמו: נסיעה, שימוש בטלפון, כתיבה – אם צריך להציל חיים – עושים פעולות אלו, כיוון ש"פיקוח נפש דוחה שבת". והחיים חשובים יותר. היהודי המאמין, מאמין שההלכות לפרטיהן הנותנות הנחיות כיצד להתנהג בכל תחומי החיים הן צו אלוהי שיש לקיימו. לכן על המטפלים בקשיש המאמין המבקש, דורש או מתעקש על קיום הלכה מסוימת להבין שאין זו התנגדות או מניפולציה אלא דרך חיים מתוך אמונה עמוקה. ההלכה מלאה, בין השאר, בשאלות הנוגעות לחיים ומוות: האם מותר להזיז אדם גוסס ובכך לזרז את המוות? האם מותר לנתק מכונת הנשמה? בבית האבות אנחנו נפגשים לעתים עם דיירים או בני משפחות שיש להם דילמות לגבי נושא

כתב עת ישראלי לרפוי בעיסוק, פברואר 2013, (1)22

אריכות החיים של הדייר, לדוגמה: מבקשים לקצר את החיים, לא לעשות החייה, למנוע מתן מזון מדייר, בהתלבטות אם להכניס צינור הזנה היישר לקיבה (PEG), הקשיש המאמין, לפני שהוא מקבל החלטה בנושאים כגון אלו מתייעץ עם רב, המשמש בשבילו סמכות תורנית לשאלות בכל נושא בחיי היום-יום. ולכן, לפעמים ניתקל במשפחות או בדיירים המתעכבים בהחלטות לגבי פרוצדורות שונות עד לתשובה מן הרב, ויש צורך להבין שהם לא יחליטו דבר עד קבלת הפסיקה. השאלות לרב הן בדרך כלל בנושאים שלא ברור לאדם כיצד עליו לנהוג, ואינו מוצא תשובות בספרים שברשותו. בציבור לפעמים הצורך הזה מתקבל בזלזול: כאילו לאנשים אין דעה עצמית משלהם. אך בציבור המאמין מאוד מקובל לשאול רב, ונוהגים לפי פסיקתו.

בהתייחסות לקדושת החיים, יש לנו הרבה ללמוד מד"ר רחמים מלמד-כהן, בעברו מחנך ומפקח בחינוך המיוחד, חולה ALS כבר 16 שנים. ד"ר רחמים, יהודי מאמין, שקיבל החלטה להמשיך לחיות למרות הקשיים. היום מונשם, מרותק לכיסא גלגלים, ומתקשר וכותב ספרים בניד עפעפיים. בספרו "ובחרת בחיים" (עמ' 38) הוא כותב: "אני אדם דתי שומר מצוות, מאמין באלוקים. ללא ספק האמונה בבורא עולם, במשמעות החיים ובחיי העולם הבא - נותנת לי כוח וחוסן להתמודד עם הקשיים המרובים שכולנו מכירים אותם".

הזמן. היבט נוסף בחייו של הקשיש המאמין הוא הזמן. הזמן מכתוב את סדר היום והשנה ואת ההתנהגויות שלו. התאריכים, החגים ואירועים אישיים נקבעים על פי לוח השנה העברי. בתור אנשי מקצוע, כשמעבירים אבחון למטופל, כדאי לדעת גם את התאריך העברי, כיוון שחלק מהדיירים יודעים רק את התאריך העברי. לפעמים דייר אינו יודע את התאריך, אבל יגיד את הפרשה שקוראים באותו שבוע בבית הכנסת, או לפעמים יציין את החג המתקרב או החג שעבר. הימים ביהדות מתחלפים עם שקיעת השמש, ועל כן כניסת שבת מתרחשת בשקיעת השמש של יום שישי. בגלל השינויים בזמן השקיעה זמן כניסת השבת משתנה משבוע לשבוע. ההלכה קובעת: עד מתי מותר להתפלל, מתי השבת נכנסת וצריך להפסיק לעשות עבודות אסורות, מתי אפשר לאכול אוכל חלבי אחרי אוכל בשרי ועוד. יש נקודות מפגש שיכולות להיות בעייתיות סביב נושא הזמן. ההלכה אומרת שהגברים צריכים להניח תפילין לפני שהם אוכלים בבוקר. בבית האבות באים להניח תפילין לדיירים שאינם מסוגלים להניח בעצמם, בשעות הבוקר המאוחרות, והדייר אינו מוכן לאכול לפני הנחת התפילין - כי כך נהג כל ימיו. בליל שבת אוכלים ארוחת ערב רק אחרי שמחשיך. בשעון קיץ מחשיך מאוחר, ובבית האבות מגישים את הארוחה לפני חשכה, לפי השעון הקבוע בסדר של בית האבות. יש תקופות בשנה שהן תקופות של אבל על מאורעות שקרו לעם ישראל בעבר, ובזמנים אלו נוהגים מנהגי אבלות: לא מסתפרים או מתגלחים, לא שומעים מוזיקה, לא משתתפים במסיבות. לעתים קובעים בבית האבות פעילות מוזיקה, או מבקשים מן הדייר להסתפר בימים אלו. בחג סוכות אוכלים בסוכה, ולא תמיד יש

כתב עת ישראלי לדיורי בניסוק, פברואר 2013, (1)22

מדורים

בכל מחלקה סוכה. אצל הקשיש המאמין הסובל ממצב דמנטי יש בלבול בנושא הזמן. לדוגמה, דייר יאמר שאינו אוכל היום כי זה יום כיפור! או שאינו משתתף בתעסוקה כי היום שבת! יש להבין שהתנהגות זו באה מן המקום המאוד עמוק של הקפדה כל השנים – לא לאכול ביום כיפור, לא לעבוד בשבת. במקרים אלו אין טעם להתווכח אלא לחזור אחרי כמה דקות ולומר: "עכשיו הסתיימה השבת או הסתיים יום כיפור, אפשר לעבוד או לאכול. כפי שראינו, הזמן הוא נושא מרכזי מאוד בסדר היום של הקשיש המאמין וכדאי להידרש אליו בפרופיל העיסוקי, ולהשקיע באיסוף נתונים על סדר היום שלו, כדי לדעת מה חשוב לגביו.

סדר יום. ההלכה מלווה את האדם מן הרגע שהוא פוקח את העיניים בבוקר ועד השינה, מן הלידה ועד המוות. לכל פעילות יש הנחיות כיצד לפעול. דוגמאות: כשקמים בבוקר נוטלים ידיים, יש 3 תפילות ביום בזמנים קבועים. יש הנחיות איך להתלבש, איך לנעול נעליים – קודם ימין אחר כך שמאל, גזירת ציפורניים לפי סדר מסוים, נטילת ידיים לפני האכילה, ברכות לפני ואחרי, סוג האוכל שמותר או אסור לאכול, סוגי הכשרים שונים, אוכל מיוחד לחג הפסח. ניקיון הגוף – אסור להתפלל כשהחיתול מלוכלך. במחלקות רבות לא ערוכים לנטילת ידיים. המטפלים אינם יודעים כיצד להלביש את הדייר לפי הסדר המסוים, או איך לגזור ציפורניים. אין די זמן בין ארוחת הצהריים הברשית לארוחת הערב החלבית. מגישים לאנשים אוכל בהכשרים שאינם רגילים בהם, או מאכלים בפסח שאין הם אוכלים. כל מצב כזה, שבו מצוי קשיש מאמין המקפיד על כך במשך כל שנות חייו, גורם לו לתחושת חוסר אונים והיעדר שליטה, ועלול לגרום אצל הקשיש מצב של התכנסות ואי שיתוף פעולה.

הצניעות. זהו נושא רגיש, ויש להבין את הרקע כדי להבין את הרגישות. בחברה החרדית החינוך מגיל שנתיים–שלוש מתרחש בהפרדה מוחלטת בין בנים לבנות. בתוך המשפחה יש כמובן קשר בין האחים לאחיות ולהורים, אבל לא משוחחים עם בנים או בנות מחוץ למשפחה, לא נוגעים בנים בבנות, ולומדים במסגרות נפרדות עד שמכירים את בן הזוג או בת הזוג לקראת החתונה. בשיחה בציבור לא מדברים על נושאים מיניים.

בנושא הלבוש – נשים לובשות חולצות עם שרוולים שמכסים את המרפק, חולצה סגורה עד הצוואר, חצאיות המכסות את הברך, גרביונים, בגדים לא שקופים ולא צמודים וכיסוי ראש אחרי הנישואין. גברים חובשים כיפה. עצם המפגש של הקשיש או הקשישה עם מטפלים מן המגדר השני, ההיחשפות לקשר שהוא לא משפחתי, המגע הפיזי הכרוך בטיפול, או כשמתפלת מגיעה עם לבוש שאינו צנוע גורם לאדם שכל חייו הקפיד לשמור על ריחוק זה לאי נעימות, אי נוחות ופגיעה. בגלל רגישות זו חשוב שגבר ירחף גבר ואישה – אישה, דבר שבתי אבות מתקשים לעמוד בו פעמים רבות.

דיירת שרגילה אחרי נישואיה לכסות את ראשה במטפחת ושוכחים לשים לה מטפחת – נפגעת מאוד. גם כשמבצעים הערכה מוטורית, או תרגול ADL (כמו

כתב עת ישראלי לריפוי בעיסוק, פברואר 2013, 22(1)

תרגול לבוש, תפקוד בשירותים), חשוב שתהיה מודעות לרגישות הדייר, ולנסות למצוא פתרונות, אם יש התנגדות. כשהצוות אינו מודע ואינו רגיש לרגשות אלו התחושה של הקשיש המאמין היא של כניסה לפרטיות שלו, ופריצת הרגלים של שנים, דבר שלעתים נחוה כטראומה, למשל, במקרה של הדיירת בלי כיסוי הראש! השתתפות בפעילויות כמו הופעת רקדניות או הקרנת סרטים לא צנועים – מנוגדת לאורח החיים של הקשיש המאמין והוא נפגע. כשהדייר נפגע והוא מסוגל לדבר, הוא לפחות יכול להביע את דעתו והתנגדותו. אבל יש מטופלים שוויתרו על דברים שהורגלו או מתוך בחירה או בגלל מצב דמנטי ירוד. ודווקא במקרים אלו יש לנו אחריות לתת להם את הכבוד, מתוך הכרת הפרופיל העיסוקי שלהם.

כבוד האדם. כבוד האדם הוא ערך אוניברסלי. ביהדות – המקור לכבוד האדם הוא שהאדם נברא בצלם אלוקים ולכן צריך לכבד אותו. בנוסף קיימות מצוות של כיבוד הורים ומורים וכבוד לזקנים. יש הלכות מפורטות כיצד להתנהג כשהורה נכנס לחדר ואיך לפנות לקשיש. בהלכות אלו נכללים צורת הפנייה וצורת הטיפול. לכן חשוב באיזו שפה ניגשים לדבר עם אדם כזה. כשמדברים בשפה שאין הוא רגיל בה – הוא נפגע.

משפחה. למשפחה ביהדות ערך מקודש. יש חשיבות רבה לקשרים בין בני הזוג, ובכלל זה הלכות כיצד על הבעל להתנהג עם אשתו, ואיך האישה מתנהגת עם בעלה, בדגש על הנאמנות של זה כלפי זה. לביטויי אהבה פיזיים אין ביטוי בציבור, אלא במסגרת הפרטית של בני הזוג. לכן, חשובה מאוד צורת הדיבור, לא לצחוק על הקשר בין בני הזוג, לא להציע בצחוק "אחות נחמדה" לדייר. לפעמים דייר "מתעסק" עם נשים אחרות, מתוך מצב דמנטי. לכל בת זוג הסיטואציה קשה. אבל לאישה חרדית המצב קשה שבעתיים. לילדים יש מקום חשוב מאוד בחברה החרדית, סביב נושאי הלימוד התורניים וקריאת הפרשה השבועית מתפתחים קשרים בין דוריים הדוקים ותכופים. סעודות השבת הן הזמן הקבוע של התעדכנות ושמיעת התקדמות כל אחד מהילדים במשך השבוע. משפחה ברוכת ילדים מתקבלת כמתנה וזכות. לכן זלזול במספר רב של ילדים פוגע מאוד בקשיש.

אמצעי תקשורת. אמצעי התקשורת בחברה החרדית הם עיתונות חרדית ורשתות רדיו מבוקרות. השימוש במכשירי טלפון הוא במכשירים כשרים שאין בהם אינטרנט ו-SMS. יש איסור לצפות בטלוויזיה, ואינטרנט מאושר רק לצורכי עבודה (יש גם אינטרנט מסונן). אין הליכה לקולנוע, והצפייה בסרטים – רק בסרטים מבוקרים. בעיתונות יש נושאים שלא כותבים עליהם כמו: מקרי אונס, בגידות. אלו נושאים שלא נותנים להם פומביות, ולא מתוך בושא אלא מתוך צניעות. כתוצאה מן ההרגלים של עשרות שנים נראה במחלקות דיירים שמסרבים להשתתף בפעילויות כמו הקרנת סרטים, או לשהות בחדר הפעילות עם טלוויזיה ופרסומות – שאינן תואמות את אורח חייהם. גם השימוש בעיתונים בעלי תוכן שלא הורגלו אליו יכול לעורר התנגדות ואי שיתוף פעולה.

כתב עת ישראלי לריפוי בעיסוק, פברואר 2013, (1)22

 מדורים

לסיכום, בכך שנתעניין ונסתקרן בדברים החשובים והיקרים לדייר המאמין, נכבד אותו ואת אמונתו ונמנע מלפגוע ברגשותיו וכפועל יוצא נשיג שיתוף פעולה ונשמור על איכות חייו. אני זוכרת שאחרי התאונה שאלתי את עצמי: "למה נשארתי בחיים?" בתור נערה מאמינה אחת התשובות שהגעתי אליהן הייתה שיש לי תפקיד ושליחות בחיי, תשובה זו השפיעה על בחירתי במקצוע טיפולי.

הנושא הוצג לראשונה בפורום מרפאים בעיסוק בבתי אבות, במר-חשון תשע"ב (נובמבר 2011).

נכתב על ידי: **דינה שליף**, BOT, מנהלת שירות ריפוי בעיסוק בבית אבות "נוה הורים" ירושלים. deena.shalif@gmail.com
 נערך על ידי עורכת המדור, **ד"ר נעמי הדס לידור**, מרכזת מסלול לימודי בריאות הנפש בתואר השני בחוג לריפוי בעיסוק אוניברסיטת תל אביב; מנהלת ביה"ס הארצי לשיקום, שילוב החלמה בבריאות הנפש, הקריה האקדמית אונו. noami.h@gmail.com

כתב עת ישראלי לריפוי בעיסוק, פברואר 2013, (1)22